

Brněnský slovákista Alois Gregor a jeho recepce slovenské literatury v období mezi dvěma válkami

VĚRA LINHARTOVÁ (Brno)

Když slovenský prozaik Ján Hrušovský v roce 1931 referoval v Ostravě o současné slovenské literatuře, dotkl se i problémů národnostně vztahových, které uzavřel konstatováním: „Morava to bola vždy, ktorá sa ukázala úspešným priateľom oboch strán a požechnane umožňovala, že z protiv nevyrástli tragické nedorozumenia.“¹ Tento závěr obsahuje nejméně tři jevy, které by neměla minout historikova pozornost. Jednak uzavírá přednášku o slovenské literatuře, v níž se Hrušovský také zabýval problémem *přijímání slovenské literatury v Čechách* (v centru státu, v Praze) a na Moravě (v městských kulturních centrech), takže poukazuje na *rozdílné vnímání* slovenského slovesného umění, které se usilovně snažilo „vyrovnat krok“ s literaturou českou. Dalším poznatkem byl fakt, že Morava a Moravané měli pro slovenské problémy (hospodářské, politické, kulturní, společenské) mnohem *větší pochopení*, než centralisticky orientované Čechy, neboť obdobně těžce snášeli mocenské postavení Prahy, nerovnoměrnost podmínek, které je odsuzovaly pouze k provinciálnímu významu, a přijímali tedy ve větší úplnosti a bez většího pocitu nadřazenosti vědecké a kulturní dění na Slovensku.

Pro společné kulturní (literární) cíle, oficiálně stále naléhavěji požadované po roce 1918, bylo třeba postupně realizovat spolupráci jednak na organizačním, jednak na vědeckém základě, nikoliv pouze na základě do té doby existující (poměrně už nostalgizované) myšlenky slovanské „bratrské vzájemnosti“ splňující v našich kulturních dějinách poslání obranné, namířené především proti německému tlaku. Od samého začátku bylo však toto vědomé usilování o novou vyšší kvalitu nejen filologických prací, ale všech kulturních artefaktů, provázeno napětím, drobnými nedorozuměními, kolizemi ve vztazích mezi významnými a výraznými osob-

¹ J. Hrušovský: O dnešnej slovenskej literatúre. Přednáška proslovená v Ostravě, uveřejněná v Elánu II, č. 4, 1931, s. 1.

nostmi, negativními postupy z chybné či nepoučené recepce, sílilo i přesvědčení o nevěli porozumět historickým, kulturním a vývojovým specifickým obou národních celků. Na znalost (alespoň částečnou) slovenského jazyka a slovenských reálií byl proto kladen zvláštní důraz. Například při přijímání Čechů na učitelská místa na Slovensku požadovalo Ministerstvo školství a národní osvěty takovéto znalosti.² Situace uvnitř společnosti mladého československého státu byla mnohem komplikovanější a nevráživější, než ji zaznamenávají literárněvědná a historiografická kompendia. Stačí připomenout, že ČSR byla ustavena na národním principu „vedoucích“ (bratrstvím spojených) národů Čechů a Slováků, přitom u nás žila velmi silná a početná německá a polská menšina a další národnostní komunity. O to obtížnější, ale záslužnější byla práce těch, kteří se věnovali otázkám vzájemnosti, odborné i publicistické recepce slovenik a hlavně pedagogicky ovlivňovali studující mládež, středoškolskou i vysokoškolskou. Není třeba v našem prostředí dokazovat, jak velký vliv tu mají postoje i ideová orientace oblíbeného učitele, jak působí osobní příklad a vzor.

Poznamenali jsme výše, že Morava sehrávala v období meziválečného budování vzájemného vztahu česko-slovenského pozitivnější roli než Čechy. Plně to stvrzuje i podíl Masarykovy univerzity. Jednak se někteří její vědečtí a pedagogičtí pracovníci podíleli na zakládání slovenských vzdělávacích a kulturních institucí (Stanislav Souček, Antonín Václavík), jednak zařazovali do svých učebních plánů studium slovenských reálií, zvláště na fakultě filozofické, kde byla věnována pozornost studiu slovakistiky v rámci katedry bohemistiky, od třicátých let byl také nový tematický okruh slovakistických studií otevřen na oboru národopis, kde vznikaly i podnětné monografie.

Slovakistice se významně věnoval až do svého penzionování v roce 1949 Alois Gregor. V roce 1998 uplynulo 110 let od jeho narození.

Alois Gregor (1888 — 1971) se narodil v Kožušicích (14.12.), kde byl jeho otec správcem i učitelem jednotřídky. Prostředí učitelské rodiny ho nutilo k poctivému studiu a motivovalo ho i k pozdější profesi učitele. Gregor studoval na českém gymnáziu v Kyjově, kde s vyznamenáním maturoval. V dalším vzdělávání pokračoval na FF UK v Praze, studoval obor čeština — němčina. V rámci filologických studií absolvoval v r. 1908 jeden semestr u evropsky známého profesora Vatroslava Jagiče ve Vídni

² F. Hejl.: Problematika česko-slovenské vzájemnosti a její studium na historických oborech filozofické fakulty v Brně, in.: Sb. Brněnská slovakistika a česko-slovenské vztahy. MU, Brno 1998, s. 75.

a následující školní rok na univerzitě v Berlíně, tam studoval němčinu a slavistiku u prof. A. Brücknera (navštěvoval jeho staroslověnský, ruský a polský seminář). V r. 1914 ukončil studia v Praze. Poté strávil tři studijní měsíce u prof. A. Meilleta v Paříži. V r. 1926 byl promován na Univerzitě Karlově doktorem filozofie (PhDr.).

Pedagogickou činnost zahájil jako středoškolský učitel v r. 1912 na státní reálce v Telči, pak přešel do Brna na první českou státní reálku na Antonínské ulici a nakonec trvale zakotvil na státním reálném dívčím gymnáziu na Mendlově náměstí v Brně, kde působil na částečný úvazek až do r. 1949, kdy byl penzionován.

Souběžně s vyučováním na středních školách působil jako lektor slovenského jazyka na Filozofické fakultě MU, hned od jejího založení v r. 1919. Od r. 1950 vyučoval i spisovně češtině, protože se v r. 1946 habilitoval pro českou mluvnici, pak také vedl přednášky i cvičení. V té době už také pozorně sledoval téměř všechno, co se dělo v slovenské kultuře, pravidelně o ní psal (více než 300 publikačních položek) a vědecky pracoval. Ve své popularizační činnosti zásadně vždy sledoval jazykovědu i vědy literární, neboť tak ho k tomu vedla jeho středoškolská praxe. Zanechal mnoho prací svědčících o jeho komplexním vnímání české i slovenské filologie: ve 20. až 40. letech vydal např. i několik mluvnic češtiny a práce dialektologické. Vzhledem k odbornému zájmu a dialektologickým publikacím byl Gregor zvolen mimořádným členem Učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě a stal se členem jazykozpytného oboru Matice slovenské. Velké množství prací z české jazykovědy ponecháme vzhledem k našemu záměru stranou.³ Zde připomínáme pouze to, co se týká popularizace slovenské literatury v moravském (popř. českém) prostředí. Především upozorňujeme na vydání dvou dílů *Slovenských pohádek I, II*, (1923, 1924), k nimž Gregor připojil také biografii s přehledem díla slovenského pohádkáře Pavla Dobšinského (pokud jde o pohádku, patří mu ve slovenské literatuře obdobné místo jako u nás B. Němcové) a důsledně rozdílový slovníček česko-slovenský. Dále vydal dramatickou baladu *Smrt Jánošíkova* obrozeneckého autora Jána Botta (1925), vysokoškolské skriptum *Slovenská literatura od Ľudovíta Štúra po přítomnosť* (1959), *Mluvnici spisovné slovenštiny* (1954), společně s T. Glosem napsal ve své době úspěšnou *Rukověť českého jazyka a československého písem-*

³ Rodné zemi. Sborník prací k 70. výročí trvání Musejního spolku v Brně a k 70. narozeninám jeho přednosta doc. dr. Aloise Gregora, Brno 1958. Jeho součástí je Soupis prací A. Gregora z let 1959 — 1972, který sestavil Pavel Pešta.

nictví (celkem 4 vydání), je autorem desítek hesel v *Ottově slovníku naučném nové doby* a značného počtu publicistických textů.

Ač po celý svůj život Gregor nedokázal opustit myšlenku československé literatury, nelze mu upřít značné zásluhy v rozvoji slovakistiky na naší univerzitě a popularizaci slovenské kultury v českém prostředí i v podmínkách, které příliš příznivé vzhledem k nejrůznějším oboustranným předsudkům a nedorozuměním nebyly.

Na Filozofické fakultě MU pokračoval Gregor ve slovakistice i po roce 1945, kdy se jí už také diferencovaně, v rámci svých specifických disciplín, věnovaly i další významné osobnosti brněnské filologie (dialektologii Kellner, morfologii Trávníček, tvoření slov Svěrák, syntaxi Bauer a Grepl, historické gramaticy Lamprecht, etymologii Machek aj.). V závěru padesátých let (v r. 1954 se Gregor habilitoval) svou činnost na FF MU vzhledem k věku Alois Gregor ukončil.

Šíře pracovního pole A. Gregora byla skutečně velká, během svého života se angažoval i v mnoha kulturních a vědeckých institucích, byl vedoucím redaktorem *Vlastivědného věstníku moravského*, odborným redaktorem *Vlastivědy moravské*, 25 let jednatelem výboru Družstva českého národního divadla v Brně, členem brněnské pobočky Státního ústavu pro lidovou píseň (pozdější Kabinet pro etnografii a folkloristiku) ČSAV, vedoucím jazykovědné poradny při bohemistické katedře FF MU aj., abychom pro příklad uvedli instituce nejznámější. Po celý svůj život horlivě českou i slovenskou kulturu popularizoval také přednáškami ve Vesně, Sokole, v Československém rozhlasu a v neposlední řadě v Lidových novinách.

Doc. PhDr. Alois Gregor zemřel v Letovicích ve věku osmdesáti tří let (8. 9. 1971) unaven a zcela životem vyčerpán.

Dnes nově a tentokrát samostatně budovaná slovakistika má nesporně v A. Gregorovi jednoho ze svých významných protagonistů a nejdůležitějšího referenta a glosátora kulturního dění na Slovensku, o němž pravidelně referoval v Lidových novinách, které v období meziválečném měly vysokou profesionální úroveň, mj. i přísnou redakční cenzuru, jíž procházely jen texty vyhovující náročně stanoveným kritériím.⁴ Prošli jsme v tomto listě vše, co Gregor přinesl svým čtenářům o slovenské kultuře a slovenských popřevratových poměrech.

⁴ O Lidových novinách srv. B. Golombek: *Dnes a zítra*, Brno 1944. V. Linhartová: *Cesty k porozumění*. Brno 1985.

Hned na počátku existence ČSR byla na Slovensku mimořádná pozornost Ministerstva školství a národní osvěty věnována transformaci školství. „Slovenské“ byly jen školy poskytující základní vzdělání, střední školy byly maďarské nebo německé, školství bylo všeobecně ovládáno Maďary. Proto proveditelným úkolem bylo zbavit vlivu maďarskou školskou správu, vytvořit slovenskou a doplnit stavy učitelských sborů, neboť Maďaři se odmítali přizpůsobit novým podmínkám — učit slovensky a zásadně změnit dosavadní obsah vyučování. Ze 6 000 učitelů se v roce 1918 ke slovenské národnosti přihlásilo jen několik stovek.⁵

Na slovenské lidové, měšťanské a na nově budované střední a vysoké školy přišli čeští učitelé (asi 1 400), kteří byli převážně přesvědčeni o československé národní a kulturní jednotě, také představy o Slovensku měli zjednodušené, vypěstované folklórní literaturou, jejich znalosti skutečných slovenských poměrů byly nedostatečné, což se bohužel postupně stávalo zdrojem nepříjemných národnostně interpretovaných nedorozumění. Problémy byly i s učebnicemi, používaly se převážně české.

První slovenské čítanky byly napsány pro střední školy, úskly se z technických důvodů v Praze, vydával je však slovenský odbor školské a národní osvěty, jehož „odborným přednostou“ byl Čech — bohemista a slovákista Jaroslav Vlček. Sestavili je čeští autoři, ze Slovenska přispěli jen Pavel Bujnák. Nebyla to dobrá situace, přípravě sice předcházela Pražákova výzva ke slovenským kolegům, avšak ke spolupráci se přihlásili pouze tři.⁶ Ještě se nepodařilo odstranit ze škol ducha maďarské školské výchovy a už se začal projevovat protičeský, pramenící z neschopnosti (často i nevěle) zásadně zavádět slovenštinu a potřebné pomůcky slovenské!

Bohužel oblast školství se rovněž stávala zdrojem deformací československých vztahů. Příčiny byly také v nedostatku slovenské inteligence (nezatížené maďarskou školskou výchovou a cítící skutečně slovensky). Maďarská výchova znevažovala všechno slovenské, takže byla u první mladé generace dobrou živnou půdou pro „protičeský pohyb“. Řešení problémů postrádala věcnosti, většinou byla posunována do oblasti emoč-

⁵ Údaje jsou převzaty z Ročenky Československej republiky, 1/4, — 1925. Tam je rovněž informace za šk. r. 1921/1922, že na Slovensku bylo 2246 slovenských lidových škol, 84 měšťanských a 63 středních. Všechna čísla však byla pod českým průměrem. Všechny střední slovenské školy byly nově založeny, do r. 1918 existovaly jen maďarské nebo německé. Komenského univerzita byla založena v r. 1919.

⁶ F. Piasecký: Slovensko a Češi, Národní osvobození, 5.2. 1924, č. 4, s. 1.

ní, jak o tom např. svědčí slova Píseckého: *...milovať Slovensko nie len vtedy, keď nás oduševnene víta a oslavuje, ale tiež vtedy, keď kričí: „Preč s Čechmi!“ Milovať ho pre krajšiu budúcnosť, ktorú musíme spolutvoriť, milovať ho, ako časť seba samého.*⁷

Věcnější přístupy navrhoval ve své analýze slovenských školských popřevratových problémů Seton-Watson v knize *Nové Slovensko*, kterou v českém prostředí propagoval Alois Gregor. V zevrubné zprávě v časopisu Matice moravské o ní referoval Jan Kabelík⁸. Přes přežívající nedostatky a deformovaný vztah česko-slovenský ve školství Watson zdůraznil jeden fakt, že *...v celé historii moderní Evropy není tak pozoruhodného příkladu kulturního pokroku, jako je přetvoření školní soustavy za posledních pět let*⁹ Mimojiné upozorňoval na nutnost dosáhnout rychlého intelektuálního vyrovnání při výchově nového vysokoškolského dorostu a na důležitost znalosti českého a slovenského prostředí z přímého pobytu. Z tohoto hlediska doporučoval částečnou výchovu vysokoškoláků v prostředí pražském. Formuloval tak názory i jiných představitelů české inteligence, např. Jana Kabelíka, Karla Čapka. Podrobně jsem této problematice věnovala kapitolu *Podíl školní výchovy na formování vztahu česko-slovenského* v knize *Cesty k porozumění*¹⁰

Nutný vhled do komplikovaných poměrů (pro další účel této stati) končím připomínkou, že Komenského univerzita v Bratislavě, stejně jako Masarykova univerzita v Brně, teprve zahajovala vědeckou a pedagogickou činnost, a také neměla ještě zřízeny všechny fakulty, takže pro mnohé Slováky byla univerzitním městem i ve dvacátých letech Praha, kde už r. 1920 byl pro studenty *ktorí pre svoju chudobu nemajú bývania a ktorí vynikajú nadaním, usilovnosťou a bezvadne slovenským presvedčením*¹¹ zřízena vedle slovenského studentského domu i kolej pro slovenské stipendisty. Styk těchto studentů s pražským kulturním prostředím působil jako katalyzátor pro vznik i kvalitativně nového popřevratového slovenského umění.

7 Tamtéž.

8 J. Kabelík: Seton-Watson a jeho *Nové Slovensko*, in: *Časopis Matice moravské* č. 49, 1925, s. 486.

9 Seton-Watson: *Nové Slovensko*, s. 53.

10 V. Linhartová: *Cesty k porozumění*, s. 23-25.

11 *Lidové noviny*, 22. 1. 1920, s. 4 (*Slovenský študentský dom v Prahe*).

Znalost těchto poměrů a slovenských problémů byla v českých zemích šířena do značné míry právě denním tiskem, který postupně formoval vědomí svých čtenářů. Proto jsme považovali za důležité naznačit alespoň několika poznámkami složitost situace, v níž sledujeme recepci slovenské literatury v českém jazykovém prostředí.

Především u mladé generace bylo nutné vzhledem k existenci společného státu formovat její vztah ke Slovensku, jeho kultuře, literatuře a dalším reáliím. Proto byly do školních osnov postupně prosazovány *požadavky základních znalostí* o kulturním vývoji Slovenska, seznamování se slovenskou literaturou čtením v originálu, anebo alespoň ukázek zařazovaných do českých čítanek. Rovnoprávné vztahy bylo třeba pěstovat na obou stranách. Z tohoto hlediska bylo proto zajímavé sledovat doporučené a používané příručky určené k šíření vědomostí u českého žactva a studentstva. Tohoto nesnadného úkolu se ujal právě Alois Gregor, který je na stránkách Lidových novin soustavně a kriticky sledoval.

Gregor ze své pozice lektora slovenského jazyka brněnské univerzity svou kritickou recepci nesporně přispíval k postupnému zkvalitňování učebních textů (převážně pro střední školy). Právě proto, že byl Gregor nadšeným slovakistou, neslevoval nic z odborné náročnosti. Tak např. první vydaná slovenská příručka (1920) *Plutarch*, jíž chtěl již vydavatel L. Wágner dokázat, že *Slováci mají literaturu, že mají národní poézii, pekné pesničky a povesti a že majú takých mužov, ktorí aj v českej literatúre osobitě meno si vydobyli*,¹² Gregorovi svou kvalitou nevyhovovala a ve své recenzi ji v Lidových novinách kriticky analyzoval. Protože byl také zkušeným středoškolským učitelem, doporučoval pro jednotlivé ročníky nejen vhodné slovenské texty, ale i potřebu souvislé četby Dobšínského, Kukučina, Chalúvky, Kalinčiaka, Sládkoviče, Vajanského, Tajovského a Hviezdoslava. Vedle čítanky Wagnerovy zhodnotil kriticky i čítanku Pražákovu, Klímovu a Menšíkovu, které byly rovněž určeny českým středoškolákům. Při recenzi Menšíka poukázal i na nutnost informovat o slovenské literární moderně, i když šlo už o literaturu současnou, neboť v ní slovenská poezie navazovala výrazný kontakt s moderní poezií českou.

Se zaváděním četby slovenských textů do českých škol se objevila i naléhavá potřeba (*rozdílových*) *slovníků česko-slovenských*. Prvním, kdo zareagoval na tuto potřebu, byl Jozef Štefan Kubín, který v r. 1921 vydal *Slovník*

¹² Lidové noviny, 19.12. 1920, s. 10.

česko-slovenský. Gregor mu vytkl četné nedostatky, kterých se Kubín dopustil i proto, že dosud neexistoval velký slovník slovenského jazyka, ocenil však nadšený úvod o spisovné slovenštině a stručný přehled slovenské gramatiky. Potřebu znát přesný význam slovenského výrazu řešili autoři často připojováním diferenčních slovíčků a věcných vysvětlivek, bohužel nedůsledně, což ztěžovalo práci s nimi.

A. Gregor uvedl v r. 1921 jako knížku velmi pěknou a potřebnou Bujnákovu a Menšíkovu *Slovenskou poetiku*, znovuvydání *Dejin literatúry slovenskej* od J. Vlčka, které označil tehdy za nejspolehlivější, druhé vydání *Rukověti dějin české literatury od lumírovců* a v r. 1928 a 1929 psal pochvalně o výběrech ze slovenské literatury určené k četbě českých středních škol (autorů J. Konečného a K. Klusáka).

Gregorově pozornosti neušla ani nově založená edice *Čítanie študujúcej mládeže*, která už zlepšila metodiku a každé vydávané dílo doplňovala biografickými údaji s charakteristikou díla a diferenčním slovníčkem slovensko-českým. Proto vydávané knihy doporučoval Gregor i českým studentům. Je nesporné, že Gregor kromě přísného recenzenta plnil i roli zprostředkovatele, proto byl jeho vztah k dílu i názor tak důležitý, ovlivňoval a současně spoluvytvářel postoje ke slovenské kultuře. Bohužel Gregor nepřesáhl dobový názor, který např. vyslovil A. Pražák v Davu¹³, když mluvil o slovenské literatuře jako o *okrajové části literatury české, jako o slovenském regionalistickém pojetí*, který ovšem může vnést do československé literatury mnoho cenných osobitých prvků a přispěje tak k nutné kulturní decentralizaci. Užívaný pojem *československá literatura* nezaručoval v českých zemích rovnovážnost obou složek, i když osnovy pro střední školy podobný zřetel přikazovaly.

Gregorovu pozornost přitahoval vždycky nějaký problém, v tomto případě to byla úroveň učební pomůcky, která má informovat, kultivovat, vychovávat, zaujmout. Protože sledoval slovenskou literaturu soustavně, nacházel v ní i nadčasové hodnoty, a ty se snažil publicisticky i pedagogicky předvídat. Tím Gregor podtrhoval společenskou závažnost i všeobecnou platnost soudů o dobové slovenské tvorbě. Stejně jako každý teoretik a kritik byl i Gregor omezován hranicemi své, v jeho případě čechoslovakistické, názorové orientace, vlastními emocionálními a intelektuálními dispozicemi, což ovlivňovalo (řídilo) výběr literárních děl, k nimž se veřejně vyjadřoval. Je třeba zdůraznit, že hledáním časových

¹³ DAV III, 1929, 3, s. 38.

souvislostí, toho, jak dílo odpovídá na dobovou potřebu (společenskou objednávku), jakou roli získává ve vývoji literatury, i tím, že se Gregor svými publikacemi obracel nejen ke čtenářům a studentům, ale i k autorům a teoretikům, *směřoval k objektivním referencím*. Přesvědčuje o tom např. stať *Slovenské ženy spisovatelky a jejich vztah k soudobému životu*¹⁴ i jedna z prvních statí o česko-slovenském autorovi (ne-li úplně první) studie o Petru Jilemnickém¹⁵, v níž Gregor velmi správně hned na samém počátku odhadl spisovatelův význam. Vzhledem k didaktickému poslání byly Gregorovy výklady věcné a přesné, *právě věcnost ho odváděla od impresionistického krasořečnění, které se tehdy začalo rozmáhat a cestu chápání literárního díla spíše zatemňovalo než usnadňovalo*¹⁶ Citovaná Hrabáková slova částečně oceňují Gregorův pracovní styl. To, že Gregor stavěl do popředí hodnocený materiál, jeho klasifikaci a interpretaci, mohlo by vést k nesprávnému závěru, že jde o recidivu pozitivismu. Ale už dříve jsme poznamenali, že Gregor se vždy snažil zařazovat do souvislostí a rozeznávat „pohyb doby“. Faktem však zůstává Gregorova nechuť k zobecňování, což nemíním jako výtku, spíše jako obezřetnost a úctu k literárním faktům.

Dobová úroveň literární kritiky, do níž Gregor tak často vstupoval, obecně nebyla vysoká, mnohdy Gregor přesahoval její průměr právě smyslem pro věcné sdělení. Ve dvacátých letech šlo více o program skutečného života a o působení uměleckého díla ve složitých podmínkách meziválečné republiky. Neznamená to však, že Gregor rezignoval na zobecnění absolutně. Práce o vzájemných českých a slovenských vztazích, stať filologické i vlastivědné si určitá zobecnění vyžadovaly, důkazem je jeho práce *Vztahy mezi písemnictvím českým a slovenským*¹⁷.

Vedle zájmu o stav školských pomůcek a vydávané slovenské literatury věnoval Gregor pozornost rovněž úrovni a stavu slovenského časopisectví pro kulturu a literaturu. Průběžně o nich referoval v Lidových novinách od r. 1918 do r. 1940. Všeobecně byl i tehdy publicistice přisuzován velký význam, ostatně o tom svědčí i nebyvalý rozvoj časopisectví, který na Slovensku navazoval sice na určitou předcházející domácí tradici (od

14 Vyšla v Almanachu slovenského akademického spolku Kriváň v Brně r. 1922 a neprávem zapadla, asi vzhledem k malému rozšíření Almanachu.

15 Vyšla ve sborníku Slovenská miscellanea, Bratislava 1931.

16 Rodné zemi, s. 22.

17 Vyšla v Listu sdružení moravských spisovatelů, č. 1, 1946.

18. století do 1. světové války vycházelo na Slovensku celkem 45 titulů různých tiskovin), ale hlavně přebíral zkušenosti už rozvinutější žurnalistiky české. Tiskoviny byly spojeny především s politickými stranami, ale Gregor pochopitelně věnoval pozornost jen časopisům vědeckým a těm, které se zabývaly speciálně otázkami umění. Také třeba poznamenat, že v českém prostředí propagoval časopisy, které mu vyhovovaly ideovou orientací. V Lidových novinách pravidelně referoval o literárním měsíčníku *Prúdy*, který navazoval na svou tradici z let 1909-1914, kdy sdružoval kolem redakce představitele předválečné literární moderny (Kraska, Jenesského, Votruba). Jejich poválečné vzkříšení jako revue slovenské inteligence Gregor přijal radostně (v prosinci 1921) a získal pro ně na Moravě i v Čechách sympatie odkazem na záměr, že *...chtějí být lékařem i učitelem v dnešních ideově málo vyjasněných dobách*¹⁸

Časopis byl jedinou revuí pro vědu a sociální život na Slovensku a ideou jednoty československého národa Gregorovi vyhovoval. Ten ho hodnotil jako obratně řízený i za to, že sledoval všechny složky kulturního života nejen na Slovensku, ale i mimo ně. Často ovšem také s některými statěmi polemizoval, vyhraněně kritická stanoviska však nezaujímal. Ostře se pouze postavil proti kritice Prúdů určené státu za finanční příspěvek na výstavu slovenské kultury v Brně, která vykázala finanční schodek. Gregor byl totiž přesvědčen, že i přes tento nedostatek splnila výstava své poslání a vykonala mnoho pozitivního pro větší informovanost o Slovensku v Brně. Prúdy také přinášely informace o literatuře české, a tak prostřednictvím Gregorových referencí v Lidových novinách bylo naopak možné sledovat její slovenskou kritickou recepci. O literárních osobnostech z Prúdů referoval Gregor sporadicky, pouze o T. Vansové, E. B. Lukáčovi a P. Kompišovi.

Slovenským pohľadům, z nichž by bylo možno vytěžit mnohem více literárních reálií, přílišnou pozornost nevěnoval. Zřejmě proto, že o nich referovali stálí bratislavští dopisovatelé Lidových novin (např. zn. -kb-), redakce dbala totiž na encyklopedický charakter informací. To však z našeho hlediska je méně zajímavé, nám jde hlavně o recepci slovenské literatury Čechy. Časopis vydávala Matice slovenská od r. 1918 a Gregor z něho českému čtenáři představil Kukučina, Lukáče, Smreka, Roye, Ale-

¹⁸ Lidové noviny, 15.12. 1921, s. 7. Uvádím přesné datum informace o vydání časopisu Prúdy. Příruční slovník naučný, díl III, Praha 1966, uvádí znovuobnovení v l. 1922 — 1938.

xyho, Tido J. Gašpara, Hronského, Kompiše, Nádašiho a upozornil i na uveřejňované kritiky směrem do prostředí českého.¹⁹

Slovenskou *Svojeť*, literární časopis slibné úrovně, který začal vycházet r. 1922 v Praze, nestačil Gregor svým čtenářům ještě ani představit a už oznamoval jeho zánik. Příčinu viděl v tom, že *Svojeť* nenašla u slovenské inteligence, již byla určena především, mravní a hlavně finanční podporu. (Příspěvatelé však dále trvali jako umělecký spolek téhož jména.)

Obdobný osud stihl i pokus o regionalistický literární časopis mladých východoslovenských literátů *Strom* (Košice 1927) na nějž Gregor také upozornil v Lidových novinách (22. 12. 1928, 9).

Mladí slovenští beletristé se měli možnost realizovat v časopise *Mladé Slovensko* (1919 — 1925, 1928 — 1929), než definitivně i přes dobrou literární úroveň zanikl (redakci postupně vedl J. Poničan, L. Novomeský, E. B. Lukáč, A. Mráz). Gregor představil *Mladé Slovensko* (1.č. IV. roč.) v návaznosti na zaniklé Průdy jako volnou tribunu pokrokové a demokratické mládeže, orgánu Svazu Slovenského studentstva. Vytkl mu málo ujasněné cíle i prostředky, ideový chaos, radil redakci vymezit větší místo kultuře a politice, jež podle jeho mínění vyžadují rovněž neodkladná řešení. Ideovou nevyhraněnost časopisu zdůvodňoval ideovou krizí slovenské mládeže. V době, kdy se *Mladé Slovensko* stalo tribunou mladých spisovatelů hlásících se k myšlenkám socialistickým, se mu přestal Gregor věnovat.

Proto je zajímavé, že Gregor referoval o Davu, který představil jako nový zajímavý časopis pro umění, kritiku, filozofii a literaturu. Zvláštní pozorností doporučoval článek Daňa Okáliho *Umenie*, v němž správně spatřoval program nové skupiny a citoval z něho některé myšlenky o nových snahách mladého slovenského písemnictví. Podrobněji referoval o próze (byl přesvědčen, že davistům vyhovuje více než poezie), zvláště o črtě *Muzika* Petra Jilemnického, kterého hodnotil jako výrazný literární talent. Dal však najevo, že se neztotožňuje s výlučně třídním stanoviskem DAVu.

Gregora zaujal i měsíčník *Krásy Slovenska*, doporučoval ho jako důležitý zdroj informací o Slovensku. Myslel si, že jeho odběr může utužit vzájemnost česko-slovenskou. Gregor glosoval i méně významné časopi-

¹⁹ Např. Gregor z recenze autora (pod šifrou -ib-), který pochvalně přijal Čapkovu *Továrnu na absolutno*, citoval tato slova: *Možno pohne trochu stojacimi vodami českej tvorby románovej*. Slovenské pohľady, 38, 1922, č. 11, s. 641.

sy, např. *Československé Ráno* (vydávalo jej bratrstvo v Dobňanech u Púchova), *Kněhyni zvěstí z Moravy, Slezska a Slovenska*.

Jako dlouholetý předseda Musejního spolku v Brně s velkým zájmem sledoval i časopis *Učenej Šafárikovy spoločnosti Bratislava* a opětně vzkříšení *Časopisu Muzeálnej slovenskej spoločnosti* (oba vycházely od r. 1927). Oceňoval bohatost a pestrost materiálovou, zevrubnější poznávání slovenského etnika. Protože časopis vlastně nebyl určen široké veřejnosti (byl prostředníkem mezi správou Muzea a jeho členy), považoval Gregor za svou povinnost informovat o něm podrobněji. Ztotožňoval se s redakčním přáním, aby se stal ...*sluchátkom tikotu kultúrneho snaženia slovenského vidieku*.

Vědecké časopisy měly na Slovensku menší odezvu než denní tisk nebo časopisy orientované na kulturu, proto neustále zápasily s finančními potížemi. Gregor o tom referoval informací o *Sborníku Matice slovenské* pro práce jazykozpytné, národopisné, literárněhistorické, sjednocující roztržité bádání na Slovensku. Spatřoval v něm partnerský protějšek českých Listů filologických a vybízel k jeho podpoře mravní i hmotné.

Poměrně kriticky přijímal *Časopis Muzeálnej slovenskej Spoločnosti*, vytýkal mu mnohomluvnost, nedbalou typografickou úpravu, velký rozsah zpráv pro muzejní pracovníky, slabou úroveň některých příspěvků.

Několik uvedených odkazů na Gregorovy reference o slovenských časopisech uveřejněných v Lidových novinách dostatečně přesvědčují o Gregorově permanentním zájmu, ale současně i o dobré informovanosti čtenářů Lidových novin o rozvoji slovenského časopisectví, i o prudké kulturní a rostoucí vědecké aktivitě uvnitř slovenské společnosti.

Gregor sledoval se značným zaujetím soudobou slovenskou tvorbu. Lidové noviny přinášely desítky jeho příspěvků i o nově vydávaných knihách. Popřevratová léta byla bohatá na nová literární jména. Dobroslav Chrobák k tomu poznamenal: „*Niet skoro mesiaca, aby nevyšly dva — tri básnické debuty. Dobrý kalendár bol kedysi u nás literárnou udalosťou, jediný zošit básní stačil na zaznačenie mena v literárnej histórii. Dnes by sme mohli uviesť celé desiatky mien, ktoré by podľa predprevratovovej miery patrili do Rukováti. Ale úroveň sa zvýšila a s ňou sa zvýšila i miera. To, čo pred prevratom znamenalo hotový básnický čin, znamená dnes sotva pokus*“.²⁰ Právě proto má dnes Gregorova recepce dobové literární tvorby značný literárně historický význam.

²⁰ D. Chrobák: *Rukoväť dejín slovenskej literatúry*, Praha 1932, s. 260.

Prostudované materiály nás vedou k tvrzení, že dvacátá léta znamenala teprve dobu rozpačitého poznávání slovenské literatury v českých zemích. Až teprve třicátá léta přinesla hojněji i do českého prostředí podněty a inspiraci (srv. např. výsledky kongresu spisovatelů v Trenčianských Teplicích v r. 1936). Bohužel literatura byla stále součástí ideově politických bojů, jejím prostřednictvím byla prosazována světonázorová diferenciacie uvnitř kulturní reprezentace. Zápasila o vlastní kvalitu, ale i o vliv na vědomí lidí.

Pokud dnes chceme odpovědět na otázky, o čem byl český čtenář ze slovenské literatury informován, je třeba nahlédnout do Gregorovy bibliografie, a tak se dozvědět, co pro něho Gregor vybral. Gregor ignoroval výše pojmenované problémy, soustředil se pouze na strohá literární fakta, zajímali ho básníci starší i někteří začínající. Jeho texty prozrazují, že k nedostatkům nebyl shovívavý, při hodnocení slovenské tvorby stále zvyšoval kritéria, což bylo jistě velmi dobré.

Pro poválečnou dobu už nestačilo někdejší idylické zobrazování slovenské země, ale žádal se skutečný život. Pouhé sympatie a morální podpora byly neúčinné. Od pouhé citové účasti bylo třeba postoupit k úvahám o změně obsahu umění a o jeho postavení v poválečné době. Takto vnímané skutečnosti už mnohé nevyhovovalo. Negativně přijal Gregor např. Zvěřinovy *Slovenské písně*, sice plně citu pro utrpení Slovenska, plně sympatické víry, že společný boj Čechů a Slováků na frontách I. světové války pečetí bratrství v novém státě, ale právě to sugerovalo zidealizovanou představu, že mezi těmito národy už nemůže dojít k nedorozumění. Slovensko bylo spíše dekorací, označováno jako „svatá země, pohádka, zázrak, sen“. Zvěřinovo Slovensko bylo neskutečné, sbírku Gregor odmítl jako idylickou. Obdobný postoj zaujal i k Detvanově sbírce *Vždycky pobítí*, s obdobným myšlenkovým obsahem jako předchozí. Gregor ji navíc označil za obsahově i umělecky slabou.

V těchto souvislostech není divu, že veřejně litoval absence literárních talentů. V článku *Proč Ivan Krasko už nepíše*²¹, z něhož je patrna velká úcta k autorovi i vysoké hodnocení jeho poezie, si stýská, že Krasko do nové skutečnosti už nezasahuje. Gregor nebyl sám, marně tehdy mnozí reprezentanti české kultury vyzývali tohoto modernistického básníka k tvorbě. Na mnohé dotazy musel Ivan Krasko odpovídat, např. do 10. čísla *Mladého Slovenska* napsal: „*Ja pri dnešnom zamestnaní nemám*

²¹ Lidové noviny, 14.1. 1923, s. 7.

naprosto času a potřebného kludu (byl chemickým inženýrem a otcem čtyř dětí, V. L.). *Verše psát nechcem. Mechanicky, silne, vo veľkom. I to má síce svoj význam..., ale ja sa na to nepodujmem*". Citát svědčí o tom, že se nikdy nezpronevřil nárokům, které si stanovil na počátku své tvorby. Proto Gregor radostně uvítal sbírku Vladimíra Roye *Cez závoj*. Byla zdařilá, melodická, nabízela nový obsah i formu, nesešněrovanou dobovým vkusem. Roy jí vlastně naplnil kraskovský požadavek — *a nikdy nepíš to, čo v duši tvojej zrod svoj nemalo*.

A Gregor postupně objevoval hodnoty ve slovenské literatuře, vyřazoval to, o čem byl přesvědčen, že je nemá, zpříšňoval estetické nároky nejen z českého nadhledu, ale i ze snahy vychovat ke slovenské literatuře nejen vztah, ale i cit pro hodnoty.

Ani reedicím nic neodpustil, to se např. týká oživeného odkazu Janka Matúšky, i slovenského básníka-písníka Ondreje Belly. Ocenil snahu vydavatelů *seznamovat s kulturní historií, výchovně působit touhou po ideálu, obnovit estetické hodnoty literatury už dávno minulé*. Obdobně Gregor chápal i vydání autobiografie Jonáše Záborského. Její recenze využil k tomu, aby českou veřejnost seznámil ve stručném přehledu se životem Záborského, představil ho jako národního buditele a dal nahlédnout i do poměrů 40. — 60. let 19. st. na Slovensku. Měrkovo vydání však kritizoval proto, že mnohé už překonané Záborského názory nekorigoval, autobiografie se tak stala jen pouhým dobovým dokumentem devatenáctého století, kterému dnešní čtenář jen těžko může rozumět, kromě toho vytýkal i jazykové prohřešky. Je vidět, že Gregor současně kladl vyšší nároky i na své reference, soustředil se nejen na estetické hodnoty, ale i na jazykovou a typografickou stránku knih. Historikovi musí být Gregorův soustavný zájem sympatický o to víc, že nebyl shovívavý k nedostatkům.

Z jeho referencí se dostal do českého kulturního povědomí ještě úspěšný dvoudílný válečný román Milo Urbana *Živý bič* (zkritizoval však ostře Mazáčovu redakci plnou tiskových a gramatických chyb), reedice obdobně oceňovaného Timravina románu *Hrdinovia*, který označil za nejlepší autorčinu práci.

Pokud jde o poezii, zaujala ho sbírka Jána Smreka *Cválajúce dni*, ale poněkud ho zklamaly jeho *Božské uzly*. Rozbouřené výbuchy mladých proletářských básníků míjel bez povšimnutí, nevyhovovaly jeho světónázorové orientaci, ani v nich nespatoval trvalejší hodnoty. Novomeského sbírku *Nedela* však představil nadšeně jako pozoruhodný básnický debut na Slovensku. To byla první Gregorova zmínka o literárním díle zasaženém sociální revolucí. Už tehdy poznamenal, že Novomeského místo bude

ve slovenské literatuře významné, neboť to je básník neobyčejně talentovaný. I typografická úprava se mu zdála na tehdejší poměry skvělá. S velkými sympatiemi také referoval o Hviezdoslavových *Krvavých sonetech* (1920), v recenzi odkazoval na jejich křesťanskou humanitu, na vyslovené obavy o Slovensko i na naléhavost řešení etických otázek.

V desítkách svých recenzí seznamoval Gregor české čtenáře se jmény reprezentujícími současnou slovenskou literární tvorbu. Nemusíme snad uvádět další jména, abychom mohli dojít k závěru, že každý, kdo sledoval kulturní vývoj u nás i na Slovensku, dostal prostřednictvím denního tisku do vědomí jména nejvýznamnější, jména reprezentantů literárního Slovenska a informace o jejich tvorbě. Dnes můžeme říci, že Gregorova recepce byla osobní, že jí nebyl schopen vytvořit plastickou a hlubší představu o literárním ruchu, rostoucí ideovou i estetickou diferenciaci uvnitř literární tvorby samé. Takové nároky si sám Gregor ani v publicistice nekladl. Je však třeba ocenit jeho úsilí představit nové slovenské skutečnosti v celé jejich šíři. Se stejným zaujetím psal totiž i o rozvoji, úspěších i neúspěších slovenského divadelnictví, lidové umělecké tvorby, hudby, výtvarného umění a o slovenské vědě. Ne vždy se setkal s pochopením a porozuměním, ne vždy se můžeme dnes spolehnout na jeho postřeh a soudy. Mnohé prověřil čas — artefakty slovenské kultury i Gregorovy recenze. Jedno však zůstane zachováno trvale — historická hodnota, rozsah, emocionální zaujetí a maximální angažovanost v nejednoduchém budování dvoustranných kulturních česko-slovenských vztahů, i to, že často jen prostřednictvím Gregorových referencí seznamovala se brněnská studující mládež i veřejnost s kulturou sice blízkou, ale přece jen jinou.

Literatura

- Bagin, A.: K otázkam česko-slovenských literárných vzťahov, in: Slovenská literatúra, 1980, č. 1, s. 33-40.
- Bakoš, M.: K otázkam špecifčnosti vzťahov slovenskej a českej literatúry. In: Problémy literárnej vedy včera a dnes, Bratislava 1964.
- Brněnská slovakistika a česko-slovenské vztahy. MU, Brno 1998. (Editor Ivo Pospíšil).
- Đurišin, D.: Medziliterárne aspekty výskumu českej a slovenskej biliterárnosti, in: Česká literatura 23, 1975, č. 4, s. 329-340.
- Golombek, B.: Dnes a zítra, Brno 1944.
- Haluzický, B.: Stopami rozpomienok, Bratislava 1956.
- Lidové noviny z let 1918 — 1938.
- Linhartová, V.: Cesty k porozumění, UJEP, Brno 1985.
- Pražák, A.: Češi a Slováci a jejich kultura v minulosti i v budoucnosti, Praha 1945.
- Rodné zemi. Sborník prací, Brno 1978.